

גיטין לו

משה שווערד

1. שו"ע יורה דעה - סימן רכח

(כא) נדר שעל דעת רבים, אין לו התרה בלא דעתם: הגה - ויש מחמירין: דאפילו עם דעתם, אין להתיר לדבר הרשות (ב"י בשם תשובת הרמב"ן והרשב"א וסמ"ג וריב"ש), וכן נכון להחמיר לכתחלה, אלא אם כן יש מצוה בהתרתו: הגה - מי שנשבע שלא יכנס חבירו לביתו, ויש בית הכנסת בביתו, מקרי דבר מצוה ומתירין לו שיבא חבירו להתפלל ברבים (סמ"ג והגהות מיימוני והביאו מהרי"ק שורש נ"ב ותשובת ר"י) וכן לעשות שלום בין איש לאשתו (תשובת מ"י), או משום צרכי רבים, מקרי דבר מצוה להתיר בשבילם נדר שהודר על דעת רבים (ריב"ש סי' תס"א), וכן לצורך פרנסתו (רשב"ץ). ודוקא אם אי אפשר לקיים המצוה בלא התרת הנדר (שם במהרי"ק). ואם אותן הרבים אומרים שלא להתיר לו, אפילו לצורך מצוה אין מתירין לו

2. הרי"ף על מסכת גיטין דף מז/ב

והיינו דקתני שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם, דאי ליכא בגט עידי חתימה אלא ניתן בעידי מסירה בלבד זימנין דמייתי עידי מסירה ואתי בעל ומערער ומקלקל לה, הילכ' תקינו שיהו העדים הותמין בגט דאי אתי בעל ומערער מפקא ליה לגיטא ומקיימא ליה בעידי חתימה ודחיא ליה, ואי סלק' דעת' דלא סגי לן בעידי חתימה אלא עד דאיכא עידי מסירה מאי תיקון העול' איכא, אע"ג דמקיימא ליה לגיטא בעידי חתימה ליח' דילמ' לא איתיהיב ליה בעידי מסירה, אלא ודאי כל היכא דאיכא עידי חתימה לא בעיני' עידי מסירה.

3. רבינו נסים על הרי"ף גיטין דף מז/ב

והיינו דקתני שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תקון העולם וכו' ואי ס"ד לא סגי ליה בעדי החתימה אלא עד דאיכא עדי מסירה מאי תיקון העולם איכא. הוי יודע שרבינו אפרים תלמידו ז"ל חולק עליו ואומר דמדאמר' בכל דוכתא דר"א סבר עדי מסירה כרתי ולא אמרינן בשום דוכתא אף עדי מסירה משמע דדוקא עדי מסירה קאמר והא זתנן שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תקון העולם היינו טעמא [משום] דכל היכא דאיכא עדי חתימה 'מסתמא' אמרינן דבעדי מסירה אתא לידה אבל כשאין שם עדי חתימה חיישינן דילמא איהי זייפתיה וכן דעת רבותינו הצרפתים ז"ל.

4. ספר דבר יעקב

שיטת התוס' [לעיל ד.]. והרא"ש [דף פו סימן ז] ובעל המאור בשם ר' אפרים, דלעולם עדי מסירה כרתי ולא עדי חתימה, והיינו טעמא דסמכינן אעדי חתימה [אע"פ שלא באו לפנינו העדי מסירה], דכיון שיוצא מתחת ידה גט עם עדי חתימה, מסתמא נמסר לה כדין עם עדי מסירה. ולשון הרא"ש מסתמא נמסר הגט לפניהם דהיינו לפני העדי חתימה. הרא"ש מביא ראיה מלשון הגמ' תקינו רבנן עדי חתימה, משמע שרבנן תיקנו עדי חתימה עם הע"מ, כדי שלא תצטרך לחזר אחר הע"מ. ויש שני הסברים בשיטת הרי"ף. הרי"ף [דף פו] מביא את ר' אפרים שהבין כפשוטו שהרי"ף סיבר שגם לר"א ע"ח כרתי, כלומר הע"ח הב' יכולים לעשות האשוויי שטרא, או ע"מ כרתי כלומר הע"מ עושים האשוויי שטרא. וכן הבין הרא"ש [שם] ילקן הרא"ש מקשה על מש"כ הרי"ף שילכתהיה צריח ע"מ, דלמה לא יועיל לכתחילה עם ע"ח. [אבל הרי"ף מפרש שלפי ר"א דוקא ע"מ כרתי, אלא שאם יש

טז] לר"א דאמר עדי מסירה כרתי תקינו רבנן עדי חתימה מפני תיקון העולם דזמנין דמייתי סהדי - שיטת הרי"ף [להלן דף פו] שלפי ר"א שקיי"ל כוותיה בגיטין, שסובר שעדי מסירה כרתי, ה"ה שמהני עדי חתימה. הרי"ף [כאן ובדף פו] מביא ראיה מהגמ' כאן שלא צריכים עדי מסירה אלא היכא דליכא עדי חתימה, אבל כשיש עדי חתימה סגי ללא עדי מסירה, דאם עדי חתימה לא מהני מה"ת, איך יכולים רבנן לתקן להכשיר גט בעדי חתימה, ואם צריך להביא העדי מסירה ניוחש שימותו או ילכו למדינת הים, אלא ודאי מה"ת מהני עדי חתימה או עדי מסירה ורבנן תיקנו שצריך עדי חתימה אפ' כשיש עדי מסירה, ולכתחילה צריך גם ע"מ ובדיעבד סגי בע"ח לבד. וכן סוברים הראב"ד בהשגותיו לרי"ף והרמב"ן במלחמות וספר הזכות [דף פו]. וכן שיטת הרמב"ם [גיר' א-טז] כמש"כ שם המפרש והלח"מ.

בשטר ע"ח, וכעת השטר יוצא מתחת ידה, הרי יודעים שיש כאן מסירה, וא"כ יש כאן עדי מסירה. והר"ן מתרץ ע"פ שיטתו, למה לכתחילה צריך לעשות בע"מ, משום שלכתחילה צריך עדים ממש על המסירה, ולא להסתמך על הראיה מחמת הע"ח. ומפשטות לשון הר"ן משמע שהעדי חתימה הם העדי מסירה, דהם יודעים שהבעל ציח לכתוב שטר והשטר נמסר לבעל, ואם עכשיו השטר נמצא ביד האשה, הם יודעים שהיתה מסירה, ואע"פ שלא ראו מסירה, מ"מ כך דיני שטר שהעדים מעידים על דעת מתחייב, וכאשר השטר נמצא ביד המקבל נחשב שהם עדים על המסירה. וכך מבארים הברכ"ש [סימן יד] בשם הגר"ח והקה"י [סימן ד] את סברת הר"ן. אבל האבנ"מ [לא-ד] והקה"ח [מב-א] והנה"מ [כח-ז] מפרשים כוונת הר"ן שאנן סהדי שהיה מסירה, דכיון שאנחנו רואים עכשיו הגט ביד האשה, ויש בגט ע"ח שמוכיח שאינו מזויף, אנחנו העדי מסירה.

והנה הנה"מ [מ-ט] כתב שלפי הר"ן היכא שהעדים נעשו קרובים זה לזה אחר חתימתם קודם המסירה הגט נפסל, וזה מובן לפי הסברא שעדי החתימה הם העדי מסירה, אבל לפי מש"כ הנה"מ שאנן סהדי שהיה מסירה, קשה למה הגט נפסל. האמרי משה [סימן טז-ח] מבאר את הר"ף שהביא ראייה מכאן שע"ח נמי כרתה, ולא רצה ללמוד כמו התוס' שהע"ח הם רק לראיה שגירשה כדון, משום שהר"ף סובר כמו הרמב"ם [הנ"ל אות יד] ששטר ראייה פסול מה"ת כיון שהיו מפי כתבם, ודוקא שטר קנין הוי שטר ומהני אף לראיה, וא"כ אם הע"ח אינם כורתים ואינם כשרים לאשוויי שטרא, א"כ אינם כשרים אף לראיה כיון שהיו מפי כתבם. מיהו מהרמב"ן [בחידושו ובמלחמות] מבואר שאין הר"ף סובר כמו הרמב"ם, אבל לפי הרמב"ם [שג"כ סובר כמו הר"ף] ראית הר"ף נכונה.

5. ספר קצות החושן סימן מב ס"א א

וא"כ ממילא נשמע לר' אליעזר היכא דליכא עדי מסירה אלא עדי חתימה בלבד ודאי לא מהני ומדר"מ נשמע לר"א היכא דליכא עדי מסירה כיון דאין בו עדי מסירה אין זה שטר כלל ... ודע כי הר"ן (גיטין פו, ב) יש לו שטה אחרת בהא דסגי במכר ומתנה עדי חתימה בלא עדי מסירה והוא דר"א מודה ר"א דמודה מה דמודה ר"א דעדי חתימה מהני היינו משום דסבירא להו שהמסירה כורתת כל שיש עדים בדבר בין שהם מעידים על המסירה עצמה או על גוף הדבר ומעתה מה שמודה ר"א דגט החתום בעדים כורת אע"פ שלא נתן בעדי מסירה כמו שמוכיחות כל אותן הראיות לאו משום דסבירא להו דעדי חתימה כורתת כיון שיש עדים על עיקר הדבר דהוי להו עדי חתימה כעדי מסירה שהרי הגט יוצא מתחת ידן בעדים הללו ובידוע שהבעל מסרה לו ונמצאו כאלו הן עצמן מעידים על המסירה ע"ש בפרק המגרש. וא"כ לפ"ז כיון דאתינן עלה מתורת עדי מסירה דאנן סהדי שמסר לו הבעל דין ...

6. הגהות היעב"ן

הוסיף לכתוב: שם היה כותב אני פלוני. כיצד נודתי נח היה כותב מנת פלוני חנה ר"ל שמו בלבד היה כותב ולא היה נודע ויכר מי הוא כמה יוסף איכא נשוקא התקינו שיהא כותב גם כן חתיו או סימן כמו ארוך או גוך או ככ"ל לפירש"י ואינו מוזן לי: שם רב זייר כורא. כיצד דג שאין ע"ז שולט בו: שם זייר חרופא.

7. ספר שערים מצויינים בהלכה

שלא היו חתומין, אלא אני פלוני חתמתי עד, ולא היה נוקב שמו. פ"י שלא היה כותב השם עצמו. וצ"ע א"כ למה לו לכתוב הלשון פלוני. ובמהר"ם שיף השמיט תיבת פלוני. וכ"כ ברש"ש. וכ"כ בחתם סופר דהלשון פלוני בגמרא הוא ט"ס. ובתפארת יעקב מפרש שהיה המנהג אצלם שלא השתמשו בחתימת שם, אלא השתמשו באיזה שם לסימן, וכשהיו צריכים לחתום, חתמו שם זה, והוה דקתני אני פלוני חתמתי עד, כלומר אני בשם זה משתמש בחתימה והנני עד, ומסתייע שכן היה המנהג דקתני לקמן (פו): לא שביק איניש שמה ותתום שמה דאבוה, דחציפות הוא להשתמש בשם אביו לסימן, ומשמע דבשם אחר היו משתמשין.

בראשונה היה כותב אני פלוני חתמתי עד. פרש"י (ד"ה מפרשי שמותיהן)

8. הגהות היעב"ץ

חו גרן חו כהן כלי' לפירש"י וחיתו מוזנן לי: שם רב זייר כורא. כ"ב דג שאין ע"ר שולט בו: שם זייר חרותא. כ"ב סימן לדיק כתמר יסרה גם חריות הס שנטים שחוטטין כהן כדהנן חתם חריות של דקל היו מביאין וחוטטין גם הוא סימן לשבט מושל: שם סמך. כ"ב כלומר שיש לסמוך על סתימתו זו: שם עיין כ"ב שס עיין על הכתב ולכן חתם עליו: שם מכותא. כ"ב וילון שמוליך הספינה וכ"ה קבירט' ספינה ומנהיגים מדברנא דאומתיה: ע"ב גמ' בומעין

9. ספר שערים מצויינים בהלכה

וכתבו בסה"ק דהשם שנותנים ביום המילה מסתבב כן משמים כפי שרשו העליון [עי' מה שכתבנו בענין זה במס' סוטה לד: ד"ה מרגלים ע"ש מעשיהם], וכבר כתבנו בשמ"ב (ח"ד סי' קצב סק"ב) בשם החיד"א, שלא למהר לשנות שם החולה, אלא עפ"י חכם ויר"ש, וכ"כ בסה"ק באר מים חיים (פ' בראשית). ובוה יש להבין למה לא חתמו השם עצמו, כדי שלא יתגלגל שםם בחוצות, ולכן בחרו לעצמם איזה סימן הרומז על שםם, ומה"ט יש בני אדם שחותמים שםם במהירות בלא דקדוק באותיות עד שקשה לקרותן, ומ"מ יודעים דזהו פלוני שכן הוא חתימתו.

10. ספר שערים מצויינים בהלכה

עמד והתקין פרוסכול. עי' בשו"ע (ח"מ סי' סז סעי' ל-לא) דמבואר דיש לעשות פרוסכול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית. ובסמ"ע (ס"ק נג) הובא שיטת הרא"ש לכתבו בערב ר"ה של סוף שנת שישית, עי' שם הטעם. ובתשו' חתם סופר (ח"מ סי' ג) מבואר דהוא עשה הפרוסכול בסוף שנת שביעית, ובתשו' אחרת (או"ח סי' טו) כתב, שראוי לעשות בסוף שנת ששית ובסוף שנת שביעית מכח מדת חסידות, ועי' ערו"ש (או"ח סי' יט)

מש"כ בענין זה. [ושמעתי בשם החזון איש שהביא ראיה שלא להמתין עד סוף שנת שביעית, דהא איתא במו"ק (יח:)] כותבין פרוסכול בחוה"מ, וזה או בחוה"מ סוכות תחלת שנת שביעית, או בחוה"מ פסח באמצע שנת שביעית, ואם נאמר דצריך לכתוב בסוף שנת שביעית, א"כ למה מתירין לו לכתוב בחוה"מ, הרי יש לו עוד זמן ארוך עד סוף השנה, אלא ודאי דזמנו בסוף שנת ששית, והוא שכח לכתבו, ולכן מתירין לו גם בחוה"מ.]

והרבה פעמים מזדמן ששוכחין לכתוב הפרוסכול ונזכר כשבא בערב ר"ה לביהכ"נ, ואם הוא כבר ביהשמ"ש שאינו יכול לכתוב, יאמר לפני שלשה ת"ח, שמעו נא רבותי כל שטרותי שיש לי חובות על אחרים אני מוסר לפני ב"ד שבעיר פלוני, עי' בשו"ע (ח"מ סי' סז ס"כ), ומקורו מלקמן (לז). דבי רב אשי מסרי מילייהו להדרי כו', עי' ברש"י שם.

11. ריטב"א על מסכת מכות דף ג/ב

וא"ת וכיון שתנאי זה [ע"מ שלא תשמיטני שביעית] קיים למה הוצרך הלל לתקן פרוסכול. [1] וי"ל דהא ליתא דאין כל אדם זכור להתנות כן בשעת הלואה [2] וגם אינו רוצה שנראה כאלו מתיימש מלגבות חוב בזמנו [3] ועוד שנראה כאלו מראה עין רעה לשמיטת השביעית. [4] ועוד שתשתכח תורת שביעית אבל פרוסכול היא זכר לשביעית דאושא מילתא כשבאין כולם לעשות פרוסכול

12. ספר חתם סופר על מסכת גיטין דף לו/א

ועברו על מה שכתוב בתורה השמר פן יהיה דבר עם לבבך בליעל... ונ"ל להסביר לפי מה שפסק רמב"ם בהל' שמיטין כרבי
דהשמטת כספים בזה"ז דרבנן א"כ י"ל אין כאן העברה על דברי תורה במה שנמנעים להלות כי מהיכי תיתי יעשה מעותיו
אנפרות להלות לזה ולבסוף ישמיטנה שביעית דרבנן, בשלמא בזמן התורה הרי הבטיח הקב"ה למען יברכך והמסופק בזה

הרי הוא בליעל אבל בתקנת חז"ל איננו מובטח בלמען יברכך וכעין שכתב תוס' לקמן ד"ה ותיקון רבנן וכו' וכ"כ סמ"ע סי' ס"ז דאשמיטה דאורייתא
כתיב ועשת התבואה לשלש השנים ולא אדרבנן וה"ל דכותי' אמנם כל זה לרבי דהשמטת כספים לאו דאורייתא אבל לרבנן דדאורייתא הוא א"כ איכא שפיר העברה דאורייתא ואין ב"ד
גדול יכול לבטל.

13. ספר דבר יעקב

✓ כאן זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן
שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו
על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם
לבבך בליעל וגו' - משמע שעברו על איסור
דאורייתא. ולפי מה שמעמיד אב"י שהלל מירי
בשביעית בזמן הזה, לכאורה צ"ל דמי שנמנע
להלוות עובר על איסור מדרבנן. וכן לוכד החת"ס
שדוקא בזמן ששמיטה מה"ת הבטיחה תירה למען
יברכך, והמסופק בזה הוא בליעל, אבל בתקנת חז"ל
אינו מובטח למען יברכך. [וכן כתב המהר"ם ש"י
[ד"ה דהו] שליכא איסור מה"ת בזה"ז שישמיטה
מדרבנן]. אבל החינוך [מצוה ת"פ] כותב שאיסור
זה נוהג בכל זמן, אף בזמן ששמיטת כספים מדרבנן,
מ"מ אנו מוזהרים שלא נמנע מלהלוות מפני פחד
השמיטה שמשמטת מדרבנן.

המנחת שלמה [סימן מז-א] מביא דהבכור ש"י
כתב שעובר על איסור מה"ת. ובספר השמיטה הביא
דהגר"י דיסקין תמה ע"ז, אם השמיטה מדרבנן אי
יתכן שעובר על איסור מה"ת. והמנח"ש מתרץ שכל
הנמנע מחמת פחד שוא לעשות חסד עובר בלאו,
ולכן אין הבדל אם מפחד משמיטה מה"ת או משמיטה
דרבנן. והלח"מ [מלוה א-א] כתב שדוקא שנמנע
מלהלוות לפני שנת השמיטה עובר בלאו, הנראה
כמורד בקונן, אבל כשהמניעה מפני דבר אחר, אינו
עובר בלאו.

14. רש"י מסכת גיטין דף לו עמוד א

בשביעית בזמן הזה - והלל כרבי סבירא ליה דאמר שביעית להשמטת מלוה בזמן הזה דרבנן הוא ואע"ג דהלל בבית שני, הוה
סבירא ליה לאב"י דבבית שני, הואיל ולא היה יוכל נוהג, לא נהגו שמיטין מדאורייתא ...

15. תוספות מסכת גיטין דף לו עמוד א

בזמן שאתה משמט כו' - פירש בקונט' דהשמטת קרקע לא נהגא בבית שני ... ואר"ת דבבית שני נהג יוכל ... ולא תיקון הלל
פרוסבול לדורו שהרי היה בזמן הבית ודהלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית ק' שנה (שבת טו.) אלא לאחר
חורבן [לג.] דהו ידעי דחרוב ביתא כדאמרינן בניזיר בפ' ב"ש (דף לב:) והא דבעי בסמוך לדריה תקינ? לאו לדריה ממש אלא לדור

הסמוך אחר חורבן אי נמי היא בעיא אליבא דרבא דמשני הפקר ב"ד היה הפקר והא דאמר בסוף ערכין (דף לב:) מנו יובלות לקדש שמיטין דמשמע דיובל לא נהג היינו למאי דס"ד
התם מעיקרא דלא חזרו עשרת השבטים שגלו ולא היו בגלות ככל אלא ב' שבטים וכשעלו בבית שני לא היו כל יושביה עליה אבל במסקנא דאמר' דירמיהו החזירן ויאשיהו מלך עליהן נמצאו
הדיו שם מ"ב שבטים ואע"ג שלא עלו כולם השיב כל יושביה ומיהו קשה דדיל קרי בי רב הוא דבעורא מני לכל י"ב שבטים.

16. ספר דבר יעקב

כח| אמר אב"י בשביעית בזמן הזה ורבי היא
דתניא וכו' - א. מבואר בגמ' שלפי רבי שביעית
בזה"ז אינה מה"ת אלא נוהגת מדרבנן.
נחלקו הראשונים האם קי"ל כרבי, הרמב"ן
[בספר הזכות] פוסק הלכה כחכמים שביעית בזה"ז
מדאורייתא, דאין הלכה כרבי כיון שיחידאה הוא.
וכבאר הרמב"ן [בחידושו אצלנו] דמש"כ [ערכין
לב:] מנו יובלות לקדש שמיטין, מדאורייתא קאמר
שנהגו השמיטין.
הרמב"ם [שמיטה ט-טז], והר"ן והריטב"א [סוף
סוגיא] פסקו כמו רבי שביעית בזה"ז מדרבנן. וכ"כ

היראים והסמ"ג, שהלכה כרבי כיון שהלל קאי
כוותיה. וכ"פ השו"ע [ח"מ סימן סז-א].
וכתבו הגר"א [סימן סז סק"א וסק"ה] ובית
הלוי [ח"ג סימן א ענף ב-ה] שזה תלוי במחלוקת
רש"י ותוס', לפי תוס' גם רבא סובר כמו אב"י
שהלל סובר כמו רבי, וא"כ ראייה שהלכה כמותו
כמש"כ הסמ"ג והיראים, אבל לפי רש"י יוצא שלפי
רבא תקנת הלל היא לכו"ע, וא"כ אין ראייה שהלכה
כרבי.

17. תוספות מסכת גיטין דף לו עמוד ב

ותקון רבנן דתשמיט זכר לשביעית - והא דלא תקון נמי יובל זכר ליובל משום דאין רוב צבור יכולין לעמוד בה ליאסר בעבודת קרקע שתי שנים רצופות.

18. ספר דבר יעקב

ליובל משום דאין רוב צבור יכולין לעמוד בה ליאסר בעבודת קרקע שתי שנים רצופות - כתבו הסמ"ע [סז-ב] והיעב"ץ ופאת השולחן [פרק כ"ט סק"ג] דמתי ששביעית נוהגת מדאורייתא יכולים הציבור לעמוד ליאסר בעבודת קרקע ב' שנים, כיון שהתורה הבטיחה ברכה בשנה הששית לשלש השנים, אבל בזה"ו שהמצוה מדרבנן ליכא ברכת התורה שיהיה בשנה ששית לג' שנים.

החזו"א [שביעית סימן יח-ד] ס"ל שגם בזה"ו איכא ברכת התורה, דב"ד של מעלה עושין מה שגזרין בב"ד של מטה, ומ"מ כיון שיתכן שיגרום החטא, וגם ההבטחה היא לכלל ישראל ולא ליחיד, לא סמכו חכמים על הבטחת הברכה בטיית.

19. ספר שערים מצויינים בהלכה

מנין שהפקר ב"ד הפקר שנאמר כו'. בתשו' מהרי"ק (סי' פא) הביא מתשו' הרשב"א דזהו מדאורייתא. וכן נראה מדברי הנמוקי יוסף במס' יבמות (כח: מדפי הרי"ף). ועי' בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קיז) שכתב שהוא מה"ת, אבל בתשובה אחרת (אהע"ז ח"א סי' קח) כתב שהוא מדרבנן, ואסמכוהו אקרא. ובנתיבות (סי' רלה סי' י"ג) כתב, דהפקר ב"ד הפקר אינו רק הפקר מדאורייתא, אבל לא הוי קנין מדאורייתא רק קנין דרבנן. וע"ע מה שכתבנו במס' יבמות (פט: ד"ה ר"א אמר מהכא). ועי' בשו"ע וברמ"א (חו"מ ריש סי' ב) אם גם טובי העיר יש להם כח זה.

20. ספר ים של שלמה - יבמות פרק י אות יט

[יט] דין דהפקר ב"ד הפקר, אפי' להפקיע ממון של אחר, ולהחליט ביד חבירו: אמר ר' יצחק (פ"ט ע"ב) מניין שהפקר ב"ד הפקר, שנא' (עזרא י', ח') כל אשר לא יבא לשלש הימים, בעצת השרים והזקנים, יחרם כל רכושו וגו', ר' אלעזר אמר מהכא (יהושע י"ט, נ"א) אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן, ויהושע בן נון, וראשי האבות למטות ב"י וגו', וכי מה ענין ראשים אצל האבות, אלא מה אבות מנחילין לכל מי שירצו, אף ראשים מנחילין לכל מי שירצו, ונראה דהא דר"א עדיף דילפינן מיניה, שיוכלו להפקיע ממון של אחר ולהחליט לחבירו, ולא תימא, דווקא שיכולים להפקיר אותו, או להחרימו, וכת' הרמב"ם (ה' סנהדרין פכ"ד ה"ו) דה"ה לכל ב"ד חשוב, בכל מקום, ובכל זמן, כדאמרי' במסכ' מ"ק (ט"ז ע"א) וכו' מנלן דמפקרינן, וכתב הריטב"א, מכאן סמוך להכרזת שנהגו במלכותינו, כי מפני שיש בו תיקון ללקוחות, ולמוכרים, מפקיעין זכותו של מערער לגמרי, מפני שלא מיחה:

21. חתם סופר מסכת גיטין דף לו עמוד ב

מנין שהפקר ב"ד הפקר וכו' קמאי אמרו דלמאן דמפיק מעזרא לא מוכח אלא שיהיה הפקר אבל שיהיה יכולת ביד חכמים להקנות לאידך לא ולמאן דמפיק מאלה הנחלות מוכח דיכולין להקנות ונפקא מיני' אי הוה קנין דאורייתא ממש עמ"ש בחידושי בתוס' ר"פ לולב הגזול. ונ"ל דדרשה מה אבות מנחילין לכל מי שירצו היינו למאי דקיי"ל כריב"ב ב"ב ק"ל ע"א אבל לרבנן התם גם האב אינו יכול להנחיל למי שירצה וא"כ פלוגתא דתנאי. ודשמעתין צ"ל לרבי דהשמיטת כספים בזה"ו לאו דאורייתא ולא צריך לתקנת הלל הפקר ב"ד אלא לחכמים הראשונים שתקנו דמשמיט שביעית ולזה סג"י בפסוק יחרם כל רכושו אבל אי ס"ל כרבנן והשמיטת כספים דאורייתא והלל התקין שצריך לשלם ומוציאין ממון מידו ונותנים לאידך לזה לא סגי קרא דעזרא אלא קרא מקיש ראשים לאבות וק"ל:

רבא אמר הפקר ב"ד הפקר. עיין ברש"י דרבא קאי נמי לתרץ קושיא קמייתא מי איכא מידי דמדאורייתא משמטא שביעית ומתקני דלא תשמט. וכתב הרשב"א דמינה שמעינן דכח ב"ד יפה להפקיר ממון מזה ולזכותו לזה אפי' קודם שבא לידו. אבל התוס' (לעיל ע"א ד"ה מי איכא) כתבו, דרבא לא מתרץ קושיא קמייתא, דאין כח לב"ד לעקור דבר מה"ת ע"י הפקר ב"ד הפקר. [ובכסף משנה (שמיטה פ"ט הט"ז) מפרש דלדעת רש"י והראב"ד (שם) דרבא בעי לתרוצי גם קושיא קמייתא, צ"ל דהפקר ב"ד הפקר הוא אפילו להוציא מזה וליתן לזה, אבל להרמב"ם והתוס' דרבא לא קאי לתרוצי קושיא קמייתא, י"ל דדוקא

להפקיר יש כח בידם, ולא להוציא מזה וליתן לזה, וכ"כ במהר"י קורקוס שם. ועי' במחנה אפרים (קנין משיכה סי' ב) דהפקר ב"ד הפקר אינו יכול לעשות מי שאינו זוכה כזוכה. וכ"כ במקור חיים [להחת דעת, סי' תמח סק"ט] שכן משמע מלשון הגמ' דקאמר מגין להפקר ב"ד הפקר, ולא אמר קנין ב"ד קנין, ומוכח דרבנן אין להם כח מדאורייתא רק להפקיר הממון מרשות בעלים, ומ"מ צריך לעשות קנין כזוכה מן ההפקר. וכ"כ בגט פשוט (סי' קכ סק"ה) דלא מצינו בשום מקום דיש כח לב"ד לאוקמי ברשות אדם דבר שאינו שלו ולא החזיק בו עדיין. אבל עי' ברשב"ם במס' ב"ב (קלא. ד"ה אלא) דאליס תנאי ב"ד משום דהפקר ב"ד הפקר להקנות אפי' לדבר שלא בא לעולם. ועי' בתוס' במס' ב"ק (סח: ד"ה הוא). וע"ע אריכות בענין זה בים של שלמה (יבמות פ"י סי' יט) ובשו"ת הגרע"א (סי' רכא-רכב) ובמהר"ץ חיות (לעיל יד). ובשדי חמד (מער' ה כלל נט, ובפאה"ש סי' יב). שוב הראו לי בשטמ"ק (ב"ב ק. ד"ה ור"א) בזה"ל, וכל היכא דאמרינן הפקר ב"ד הפקר הרי הוא כדבר שאינו שלו, ויש רשות לחברו להחזיק בו ברשות ב"ד, אבל אינו זוכה בו בדבור ב"ד עד שיחזיק.

ד] רבא אמר הפקר ב"ד היה הפקר – נחלקו הראשונים האם כח דהפקר ב"ד הוא רק להפקיר או אף להקנות. ר' יונה [ב"ב נד: וק.] כתב שב"ד יכולים רק להפקיר ממון ולא להקנות ממון, והקונה צריך לעשות מעשה קנין כדי לקנות.

הרשב"א כאן כתב שיכולים אף להקנות, ומוכיח מרש"י שפירש שרבא מתרץ אף אקושיה קמייתא שרבנן הפקירו ממון של הלוח ונתנהו למלוה, וש"מ שיש להם כח להקנות הממון [לפני שבא לידן]. וכן מבואר בלשון רש"י [לו. ד"ה מוסרני] שכתב דיש כח בידם להפקיע ממון של זה וליתן לזה. [ועיין לעיל לג. אות כ].

ונראה דראית הרשב"א היא [וכע"ז] כתב אילת השחר] משום שאם היה לרבנן רק כח להפקיר ממון ולא היו יכולים להקנות הממון למלוה, היה אסור למלוה לתבוע הממון משום לאו דלא יגוש, אבל ע"י שרבנן הקנו הממון למלוה, מותר למלוה לתבוע ממון שלו. [מיהו לפי מש"כ התורת זרעים [הג"ל לו. אות כד] ליכא איסור לנגוש כיון שמסר שטרותיו ,לב"ד].

✓ והנה רש"י ותוס' נחלקו האם רבא קאי לתרץ גם את הקושיה הראשונה, היאך התקין הלל דלא משמטא, ויוצא נ"מ לדינא האם מהני פרוזבול בזמן ששמיטה נוהגת מה"ת. ונחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד [שביעית ט-טז], שיטת הרמב"ם שפרוזבול מהני רק בזה"ז, והראב"ד סובר שמהני גם בזמן ששביעית דאורייתא. ומבאר הכס"מ שהרמב"ם מפרש כמו תוס' שגם רבא סובר כמו אב"י שהלל סובר כמו

רבי, והראב"ד סובר כמו רש"י שרבא חולק על אב"י וסובר שתקנת הלל היא לכו"ע. וכתבו הכס"מ והמהר"י קורקוס [שמיטה ט-טז] שהרמב"ם אינו רוצה ללמוד שרבא מתרץ אקושיה קמייתא משום שאקושיה קמייתא א"א לתרץ הפקר ב"ד הפקר, דהרמב"ם סובר שהפקר ב"ד מהני דוקא להעמיד הממון ביד הלוח, אבל להפקיר ממון הלוח ולהעמידו ביד המלוה אין להם כח. וצ"ב מנ"ל שהרמב"ם סובר כן.

ז] למאי נפקא מינה לבטוליה – [מקשים הרמב"ן והר"ן למה צריך לבטל, הרי אם הלל תיקן לדורו, א"כ בדור השני ממילא מבטל].
א. הר"ן מתרץ שלדוריה הכוונה לדור שלו שנמנעו להלוות וכן כל דור שדומה לדורו, ודוקא לדור שלא נמנעים להלוות לא תיקן, ולכן צריך להושיב ב"ד להחליט אם אפשר דרא ואינו נוהג בדור זה, וכל זמן שב"ד לא קבע שאכשר דרא נשארת תקנת הלל.

ב. הרמב"ן מתרץ כיון שהלל תיקן כן, א"כ הורה לכל ב"ד בכל דור שיכולים לתקן כן אם ירצו, ולכן צריך לתקן שלא יבוא ב"ד אחר לתקן כן. וכ"כ חי' הר"ן.

ג. הריטב"א מתרץ שמפרסמים שהלל תיקן לדורו וממילא בטל מאליו.

ד. המאירי מבאר שלדורו הוי דורו ממש, ומ"מ הדורות אחריו נהגו כן מכח תקנתו בהוראת ב"ד שביניהם, ומש"ה בעינן ב"ד לבטלו, מיהו בזה א"צ ב"ד גדול מהראשון כדי לבטל. ומשמע מהמאירי שב"ד בכל דור שואבים מכח תקנתו, כלומר אינם צריכים לחדש תקנה אלא להורות להמשיך תקנת הלל, וזה בכלל תקנת הלל לדורו, שגם בכל דור יוכלו להורות כן בלי לתקן תקנה חדשה.

ט] אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו א"כ גדול הימנו בחכמה ומנין - מכארים הרמב"ם בפיה"מ והרע"ב [עדויות א-ה] דגדול בחכמה הכוונה שהאב"ד בב"ד השני יהיה גדול מהאב"ד בב"ד הראשון.

וכמנין מבאר הרמב"ם [ממרים ב-ב] שאין הכוונה מספר הדיינים יהיה יותר, דכל סנהדרין הוא של ע"א דיינים, וא"א שהאחרון יהיה יותר, אלא מנין הכוונה מספר חכמי הדור שקיבלו את התקנה שתיקנו ב"ד הגדול ולא חלקו בו.

והרע"ב [שם] מפרש שיהיו מספר התלמידים שבישיבה של האב"ד האחרון, מרובים ממנין התלמידים של הראשון.

התויו"ט ותפארת ישראל [עדויות שם] מביאים פירוש הראב"ד שביאר במנין, שמנין שנותיו של האב"ד השני יהיה יותר מהראשון.

וכתב הרמב"ם [ממרים ב-א] שכל זה נאמר בתקנות ב"ד, אבל ב"ד שדרשו דרשות בתורה, ובא ב"ד שני ונראה לו לדרוש אחרת, אפי' השני קטן מהראשון מ"מ דן כפי הנראה בעיניו, וע"ז נאמר ואל השופט אשר יהיה בימים ההם.

26. המאירי על מסכת גיטין דף לו/ב

ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ואמר זה דרך משל על מה שנאמר במסכת חולין ס' ב' שהלבנה קטרגה על השמש ואמר לה הקב"ה המעיטי עצמך כך יארע לך שהוא יצא בגבורתו והעולב נתחסר יותר ממה שלא חיסר ועל כונה זו אמרו עליו הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו:

27. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף לו/ב

שם הנעלבים ואינם עולבים וכו'. נ"ל בס"ד, נעלבים איירי שמחנפין אותם ברמז, כמו שהיו עושיין אויביים של דוד המלך ע"ה, שהיו עוסקין בסדר טהרות, ושואלין אותו הבא על אשת איש מיתתו במה, וגם עוד שומעין חרפתם בפירוש ולא ברמז, וזאת השתיקה ששותקין ואין עולבין ואין משיבין, אין כונתם כדי להרויח על ידי כך מצות וזכיות אותם העולבין ומחרפים אותם, אלא עושיין זה מאהבתו של הקב"ה שצוה בכך, וגם עוד אין בלבם צער על דבר זה, שאין סובלים דבר זה בצער, אלא הם שמחים ביסורין אלו, הנה עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, שיגינו על כל העולם כולו כשמש שהכל נהנין ממנה.

28. ספר פתח עינים - יומא כג

והתניא הנעלבים ואינם עולבים וכו' אפשר לפרש לפי פשוטו במ"ש חכמי המוסר דהענוה ניכרת כשחדל לנקום גם כשיש לו יכולת וז"ש הנעלבים ואינם עולבים מכלל דיש בידם יכולת ואפי"ה אינם עולבים. שומעים חרפתם ואינם משיבים אפי"ה לומר שאינו אמת מה שמחרפין אותם. עושים מאהבה אפשר לפרש במה ששמעתי שת"ח שציערוהו אמר שהוא מוחל מטעם שבזהר הקדוש אמרו דכל החטאות עושים צער לשכינה ח"ו ואם הוא אינו מוחל יש צער לה ח"ו ולכך מוחל כדי שימחה חטא חבירו אשר חטא לו ולא יהיה צער לשכינה ח"ו ודפח"ח וז"ש עושים מאהבה שאוהבים לשכינה שלא יהיה לה צער ח"ו בחטא זה וזהו במילי דידהו. ושמחין ביסורין על שעולבים אותם במילי דשמיא. ומהא פריך למ"ש כל ת"ח שאינו נוקם וכו' ומשני דנקיט בלביה לחלוקת נעלבים במילי דשמיא ודוק:

29. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף לו/ב

ועוד נ"ל בס"ד כפל הלשון של שומעין חרפתם, היינו רוצה לומר אלו הנעלבין הם שומעין חרפתם של אלו העולבין, שהכל מספרים בגנותם ומחרפים אותם, ועם כל זה הם אינם משיבין להם דבר, לחרפם בדבר, דהכל מעידין בו עליהם:

30. הגהות היעב"ץ

שם נמנהגו: ל"כ ח"טן שמויך הטטיה וז"ה קביליט' ספינה ומנהיגים מדברנה דחומתיה: ע"ב גמ' שומעין חרפתם. ל"ב רגילין לפרש שומעין חרפת עומן של העולבים אותן שכל הפוסל במומו פוסל ואעפ"כ אין משיבין קול קורה מכין עיניך וכדומה לזה: רש"י ד"ה רבא אמר וכו' לא תקשי מידי כ"ל: בחנם ד"ה מי איכא (הנמעליד) וכו'

31. ספר החינוך - מצוה שלח

מדיני המצוה, כמה אזהרות וכמה זירוזין שהזהירונו זכרונם לברכה בענין זה שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא לביישם, והפליגו בדבר עד שאמרו [שם] שלא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים...
ואולם לפי הדומה, אין במשמע שאם בא ישראל אחד והתחיל והרשיע לצער חבריו בדברים הרעים שלא יענהו השומע, שאי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד שיהיה בשתיקתו כמודה על החירופין, ובאמת לא תצוה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו כמו למכריו, אבל תצוה אותנו שנתרחק מן המדה הזאת, ושלא נתחיל להתקוטט ולחרף בני אדם, ובכן ינצל אדם מכל זה, כי מי שאינו בעל קטטה לא יחרפוהו בני אדם, זולתי השוטים הגמורים, ואין לתת לב על השוטים:
ואם אולי יכריחנו מחרף מבני אדם להשיב על דבריו, ראוי לחכם שישב לו דרך סלסול ונעימות ולא יכעס הרבה, כי כעס בחיך כסילים ינוח, וינצל עצמו אל השומעים מחירופיו וישליך המשא על המחרף, זהו דרך הטובים שבבני אדם:
ויש לנו ללמוד דבר זה, שמותר לנו לענות כסיל, לפי הדומה, מאשר התירה התורה הבא במחותרת להקדים ולהורגו, שאין ספק שלא נתחייב האדם לסבול הנזקין מיד חבריו, כי יש לו רשות להנצל מידו, וכמו כן מדברי פיהו אשר מלא מרמות ותוך, בכל דבר שהוא יכול להנצל ממנו:
ואולם יש כת מבני אדם שעולה חסידותם כל כך שלא ירצו להכניס עצמם בהוראה זו להשיב חורפיהם דבר, פן יגבר עליהם הכעס ויתפשטו בענין יותר מדי, ועליהם אמרו זכרונם לברכה [שבת פ"ח ע"ב] הנעלבין ואינם עולבין, שומעין חרפתם ואינם משיבין, עליהם הכתוב אומר [שופטים ה', ל"א] ואוהביו כצאת השמש בגבורתו